

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1710

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zvnvq98

Alt Marka | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1021

Kitap Adı : İslâm Hukukunda Adli Psikiyatri

Book Title : Forensic Psychiatry in Islamic Law

ISBN : 9786255576750

DOI : doi.org/10.70458/fcr.978-625-5576-75-0

Yazar | Author: Fatiha Bozbaş | orcid.org/0000-0001-7775-3869

Kurum | Institution: Selçuk Üniversitesi

ROR ID: ror.org/045hgz75

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 434 (xxii + 412)

Yayın Tarihi | Publication Date: Ekim | October 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: LAM - Hukuk: Adli Hukuk | Law: Criminal or forensic law

BISAC: LAW041000 - Hukuk / Adli | Law / Forensic Science

THEMA: LND - Hukuk: Adli Hukuk | Law: Criminal or forensic law

LC Classification: KBP100 - İslam Hukuku | Islamic Law

DEWEY: 340 - Hukuk | Law

WoS Category: PSYCHOLOGY, CLINICAL Klinik Psikoloji | PSYCHOLOGY, CLINICAL

WoS Citation Topics Meso: 1.5 - Sinirbilim | Neuroscience

WoS Citation Topics Micro: 1.5.77 - Derin Beyin Stimülasyonu | Deep Brain Stimulation

Scopus Subject Areas: 3200 - Psikoloji | Psychology

Atf Bilgisi | Cite as: Bozbaş, Fatiha. *İslâm Hukukunda Adli Psikiyatri*. FCR Yayın Ltd., 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

İslâm Hukukunda Adli Psikiyatri

Fatiha BOZBAŞ

Ankara 2025

Yazar Hakkında

Fatiha BOZBAŞ

1986 yılında İstanbul'da doğan Fatiha Bozbaş, ilk ve ortaöğrenimini tamamladıktan sonra 2003 yılında Kazım Karabekir İmam Hatip Lisesi'nden mezun olmuştur. Lisans eğitimini 2007 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamlamıştır. Yüksek lisans derecesini 2013 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda, doktora derecesini ise 2018 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde aynı alanda elde etmiştir. 2019 yılından itibaren Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Fıkıh Anabilim Dalı'nda Dr. Öğretim Üyesi olarak akademik çalışmalarını sürdürmektedir. Dil eğitimi ve araştırma faaliyetleri kapsamında çeşitli dönemlerde Almanya, Mısır, Ürdün ve Tunus'ta bulunmuş; 2022-2024 yılları arasında Sudan Neelain Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. *İslâm Hukukuna Göre Dâru'l-Harb'de Faiz Tartışmaları* ile *Fethinden Günümüze Mısır'da Fıkıh Tarihi* başlıklı iki telif eseri yayımlanmış; ayrıca muhtelif akademik dergilerde, kitaplarda ve bildiri eserlerinde yayımlanmış makale, kitap bölümü ve tebliğ çalışmaları bulunmaktadır. Evli ve üç çocuk annesidir.

About the Author

Fatiha BOZBAŞ

Fatiha Bozbaş was born in Istanbul in 1986. After completing her primary and secondary education, she graduated from Kazım Karabekir Imam Hatip High School in 2003. She received her undergraduate degree from the Faculty of Theology at Marmara University in 2007. She completed her master's degree in 2013 at the Institute of Social Sciences, Department of Islamic Law, at Marmara University, and earned her Ph.D. in the same field from Necmettin Erbakan University in 2018. Since 2019, she has been working as an Assistant Professor (Dr. Öğretim Üyesi) in the Department of Islamic Jurisprudence (Fiqh) at the Faculty of Theology, Selçuk University. In addition to her academic studies, she pursued language training and research in various countries, including Germany, Egypt, Jordan, and Tunisia. Between 2022 and 2024, she served as a visiting lecturer at Neelain University in Sudan. She has authored two monographs: *The Debate on Interest (Ribā) in Dār al-Ḥarb According to Islamic Law* and *A History of Islamic Jurisprudence in Egypt from the Conquest to the Present*. In addition to her books, she has published numerous articles, book chapters, and conference papers in various academic journals and edited volumes. She is married and the mother of three children.

Kitap Hakkında

İslâm Hukukunda Adli Psikiyatri

Psikiyatri ile hukukun kesiştiği bir uzmanlık alanı olan adli psikiyatri, insan davranışının psikolojik boyutunu hukuk süreçlerine entegre ederek adalet mekanizmasının sağlıklı ve hakkaniyetli işleyişine katkı sunmaktadır. Batı hukuk sistemlerinde adli psikiyatrinin bağımsız bir disiplin olarak kurumsallaşması görece yakın dönemde gerçekleşmişken, İslâm hukuk geleneğinde bu alanın temelleri erken dönemlerden itibaren atılmış ve gerek teorik gerek pratik düzeyde karşılık bulmuştur. Nitekim İslâm hukuk doktrininde, akıl, irade ve temyiz gücü; dinî, hukuki ve cezai sorumluluğun asli şartları arasında yer almakta; çocuklar ve zihinsel yetilerinde bozulma bulunan bireylerin ehliyet durumları klasik fıkıh literatüründe ayrıntılı biçimde incelenmektedir. Bu çalışma, modern adli psikiyatrinin esas aldığı temel ilkeler ile İslâm hukukunun klasik ehliyet teorileri arasındaki örtüşen ve ayrışan noktaları karşılaştırmalı bir yaklaşımla ortaya koymayı; ayrıca günümüz İslâm ülkelerinde uygulanan hukuki düzenlemelerde, çocukluk dönemi ve nöropsikiyatrik bozukluklara sahip bireylerin sorumluluğuna ilişkin normatif çerçeveyi tespit etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında klasik fıkıh ve usûl metinlerinin metin merkezli tahlili, tarihsel kodifikasyonların sistematik yorumu ve çağdaş adli psikiyatrik uygulamaların hukuki bağlamda normatif analizi temel yöntem olarak benimsenmiştir. Bu yönüyle çalışma, İslâm hukukunun kavramsal altyapısıyla modern adli psikiyatri bilgisini buluşturan; ehliyet, sorumluluk ve cezalandırmada zihinsel yeterliliğin rolünü çok boyutlu biçimde ele alan, disiplinlerarası bir değerlendirme sunmaktadır. Eser bu yönüyle, klasik fıkıh geleneği ile çağdaş hukuk ve tıp kesişiminde yapılan nitelikli çalışmalara katkı sağlayan özgün bir başvuru kaynağı olmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku; Adli Psikiyatri; Nöropsikiyatrik Bozukluklar; Hukuki Ehliyet; Cezai Ehliyet

About the Book

Forensic Psychiatry in Islamic Law

Forensic psychiatry, as a specialized field at the intersection of psychiatry and law, contributes to the fair and effective functioning of the justice system by integrating the psychological dimensions of human behavior into legal processes. While the institutionalization of forensic psychiatry as an independent discipline occurred relatively late in Western legal systems, its foundations were established in the Islamic legal tradition from early periods, finding both theoretical and practical expression. Indeed, in Islamic legal doctrine, reason, will, and the capacity for discernment (*tamayyuz*) are considered fundamental prerequisites for religious, civil, and criminal responsibility. The legal capacity (*ahliyyah*) of children and individuals with impaired mental faculties is extensively addressed in classical *fiqh* literature. This study aims to comparatively examine the points of convergence and divergence between the foundational principles of modern forensic psychiatry and the classical theories of legal capacity in Islamic law. It further seeks to analyze the normative frameworks found in contemporary legal systems of Muslim-majority countries concerning the responsibility of individuals in childhood or with neuropsychiatric disorders. The research adopts a methodological framework that includes textual analysis of classical *fiqh* and *usul* texts, systematic interpretation of historical codifications, and normative analysis of modern forensic psychiatric practices within legal contexts. In this respect, the study offers an interdisciplinary perspective that bridges the conceptual structure of Islamic law with the analytical tools of modern forensic psychiatry. It addresses the role of mental competence in determining legal capacity, culpability, and criminal liability in a multi-dimensional manner. The work thus aspires to serve as a distinctive reference source contributing to the intersection of classical Islamic jurisprudence, contemporary law, and psychiatric sciences.

Keyword: Islamic Law; Forensic Psychiatry; Neuropsychiatric Disorders; Legal Capacity (*Ahliyyah*); Criminal Responsibility

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	xv
ÖNSÖZ	xvii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ADLİ PSİKİYATRİ ve İSLÂM HUKUKU

1.1. Adli Psikiyatriye Giriş	9
1.1.1. Adli Psikiyatrinin Tanımı ve Kapsamı	9
1.1.2. Hukuk-Psikiyatri İlişkisi	12
1.1.3. Adli Psikiyatri Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi	16
1.2. İslâm Hukukunda Adli Psikiyatri	30
1.2.1. İslâm Hukukunda Adli Psikiyatriye Yaklaşım	30
1.2.2. İslâm Hukuk Tarihinde Adli Psikiyatri	34
1.3. İslâm Ceza Hukukunda Suç ve Ceza	40
1.3.1. İslâm Hukukunda Suç Kavramı ve Suçun Unsurları	40
1.3.1.1. Kanuni Unsur	42
1.3.1.2. Maddi Unsur	43
1.3.1.3. Hukuka Aykırılık	45
1.3.1.4. Manevi Unsur/Kusurluluk	46
1.3.2. İslâm Hukukunda Ceza Kavramı ve Kısımları	53
1.3.2.1. İslâm Hukukunda Ceza Ehliyeti	57
1.4. Adli Psikiyatri Perspektifinden İslâm Hukukunda Çocuk	59
1.4.1. Fıkhî Bir Kavram Olarak Çocuk/Küçük	60
1.4.2. Tarihsel Süreçte Çocuğun Ceza Ehliyeti	62
1.4.3. İslâm Hukukunda Çocuğun Ehliyeti	75
1.4.3.1. Vücüb Ehliyeti ve Hukuki Neticeleri	76
1.4.3.2. Edâ Ehliyeti ve Hukuki Neticeleri	78
1.4.3.3. İslâm Ülkelerinde Çocukların Medeni Ehliyeti, Velâyet ve Vesâyet Sistemleri	84
1.4.4. İslâm Ceza Hukukunda Çocukluk Dönemi	89
1.4.4.1. Had ve Kıyas	94

1.4.4.2. Ta'zîr Cezaları	97
1.4.4.3. Mali Cezalar	103
1.4.5. İslâm Yargılama Hukukunda Çocuk	107

İKİNCİ BÖLÜM

ADLİ PSİKİYATRİ PERSPEKTİFİNDEN İSLÂM HUKUKUNDA NÖROPSİKİYATRİK BOZUKLUKLAR	111
2.1. İslâm Hukukunda Akıl-Ruh Hastalıkları/Nöropsikiyatrik Bozukluklar	112
2.1.1. Klasik Fıkıh Literatüründe Akıl Hastalıklarına İlişkin Kavramlar	114
2.1.1.1. Cünûn (الجنون)	115
2.1.1.2. Ateh	118
2.1.1.3. Medhuş-İğlâk	120
2.1.1.4. Sefeh	121
2.1.1.5. Müesvis	123
2.1.1.6. Sar'/Sara	124
2.2. Modern Psikiyatride Nöropsikiyatrik Bozukluklar	131
2.2.1. Modern Psikiyatride Nörolojik-Psikiyatrik Bozukluklar Ayrımı	131
2.2.2. Modern Psikiyatride Nöropsikiyatrik Bozuklukların Sınıflandırılması	140
2.3. İslâm Hukukunda Akıl-Ruh Hastalıkları ve Ehliyet	143
2.3.1. Vücûb Ehliyeti ve Hukuki Neticeleri	144
2.3.2. Edâ Ehliyeti ve Hukuki Neticeleri	144
2.3.2.1. Akıl Hastalarının İbadet Ehliyeti	145
2.3.2.2. Medeni Hukukta Akıl-Ruh Hastalığı	155
2.3.2.2.1. Aile Hukuku Çerçevesinde Ehliyet	155
2.3.2.2.2. Muâmelât Alanında Ehliyet	168
2.4. Akıl-Ruh Hastalıklarında Hacr	170
2.5. İslâm Ceza Hukukunda Akıl-Ruh Hastalığı	177
2.5.1. Had ve Kısas	178
2.5.2. Ta'zîr Cezaları	183
2.5.3. Mali Cezalar	186

2.5.4. Akıl-Ruh Hastalarında Ceza İnfazı ve Cezanın Ertelenmesi	193
2.6. İslâm Yargılama Hukukunda Akıl-Ruh Hastalığı	195
2.7. İslâm Hukukunda Modern Nöropsikiyatrik Bozukluklar	198
2.7.1. Nörogelişimsel Bozukluklar	199
2.7.1.1. Zihinsel Yetersizlik/Zeka Geriliği (Mental Retardasyon)	200
2.7.1.1.1. Zekanın Ölçülmesi	202
2.7.1.1.2. Zihinsel Yetersizliğin Sınıflandırılması	203
2.7.1.1.3. İslâm Hukukunda Zihinsel Yetersizlik	209
2.7.1.2. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB)	212
2.7.1.2.1. Otizmin Tanı Kriterleri	213
2.7.1.2.2. İslâm Hukukunda Otizimli Bireyler	217
2.7.2. Psikotik Bozukluklar	219
2.7.2.1. Şizofreni	221
2.7.2.1.1. Şizofreninin Nedenleri	223
2.7.2.1.2. Şizofreninin Klinik Belirtileri ve Eşlik Eden Bozukluklar	225
2.7.2.1.3. İslâm Hukukunda Şizofreni	229
2.7.2.2. Şizofreniye Benzer Psikozlar	232
2.7.2.2.1. Şizofreniform Bozukluk	232
2.7.2.2.2. Şizoaffektif Bozukluk	233
2.7.2.2.3. Sanrısız/Paranoid Bozukluk	235
2.7.2.2.4. İslâm Hukukunda Şizofreniye Benzer Psikozlar	237
2.7.3. Duygu Durum Bozuklukları	240
2.7.3.1. Duygudurum Bozukluklarının Nedenleri	242
2.7.3.2. Duygudurum Bozukluklarında Klinik Belirtiler	243
2.7.3.3. İslâm Hukukunda Duygu-Durum Bozuklukları	245
2.7.4. Nevrotik Bozukluklar	248
2.7.4.1. Dissosiyatif Bozukluklar	250
2.7.4.1.1. İslâm Hukukunda Dissosiyatif Bozukluklar	253
2.7.4.2. Anksiyete Bozuklukları	254
2.7.4.2.1. İslâm Hukukunda Anksiyete Bozuklukları	257
2.7.4.3. Somatiform Bozuklukları	261
2.7.4.3.1. İslâm Hukukunda Somatiform Bozuklukları	262

2.7.5. Dürtü-Kontrol ve Davranım Bozuklukları	263
2.7.5.1. Kleptomani	264
2.7.5.1.1. İslâm Hukukunda Kleptomani	265
2.7.5.2. Piromani	268
2.7.5.2.1. İslâm Hukukunda Piromani	269
2.7.5.3. Aralıklı Patlayıcı Bozukluk	270
2.7.5.3.1. İslâm Hukukunda Aralıklı Patlayıcı Bozukluk	271
2.7.5.4. Patolojik Kumar Oynama	273
2.7.5.4.1. İslâm Hukukunda Patolojik Kumar Oynama	275
2.7.6. Uyku-Uyanıklık Bozuklukları	276
2.7.6.1. Uyurgezerlik (Somnambulizm)	276
2.7.6.1.1. İslâm Hukukunda Uyurgezerlik	277
2.7.7. Nörobilişsel Bozukluklar	281
2.7.7.1. Deliryum	282
2.7.7.1.1. İslâm Hukukunda Deliryum	284
2.7.7.2. Bunama/Demans	285
2.7.7.2.1. Demansın Bazı Türleri	289
2.7.7.2.2. İslâm Hukukunda Demans	290
2.7.7.3. Epilepsi	295
2.7.7.3.1. İslâm Hukukunda Epilepsi	296
2.7.8. Parafilik Bozukluklar/Cinsel Nesne Sapmaları	297
2.7.8.1. Pedofilik Bozukluk	299
2.7.8.1.1. İslâm Hukukunda Pedofili	300
2.7.8.2. Nekrofil/Ölü Sevicilik	304
2.7.8.2.1. İslâm Hukukunda Nekrofil	305
2.7.8.3. Zoofili	306
2.7.8.3.1. İslâm Hukukunda Zoofili	307
2.7.8.4. Encest İlişki	309
2.7.8.4.1. İslâm Hukukunda Encest İlişki	310
2.7.8.5. Travestizm Bozukluğu (Transvestic Disorder)	315
2.7.8.5.1. İslâm Hukukunda Travestizm Bozukluğu	316
2.7.9. Cinsiyet Disforisi/Cinsel Kimlik Bozuklukları	321
2.7.9.1. Cinsel Kimlik	321
2.7.9.2. Cinsel Kimlik Bozuklukları	323
2.7.9.3. İslâm Hukukunda Cinsel Kimlik Bozuklukları	327

2.7.10. Madde Bağımlılığı ile İlişkili Bozukluklar	333
2.7.10.1. Bağımlılık Bozukluklarının Psikiyatrik Sınıflaması ve Klinik Seyri	333
2.7.10.2. İslâm Hukukunda Madde Bağımlılığı	337
2.8. Günümüz İslâm Ülkelerinde Adli Psikiyatri Uygulamaları	350
SONUÇ	363
KAYNAKÇA	375
DİZİN	405

KISALTMALAR

- AAMR : American Association on Mental Retardation Adaptive Behavior Scale (AAMR Uyum Davranış Ölçeği)
- ABMS : American Board of Medical Specialties
(Amerikan Tıbbi Uzmanlıklar Kurulu)
- AAPL : American Academy of Psychiatry and the Law
(Amerikan Psikiyatri ve Hukuk Akademisi)
- ABPN : American Board of Psychiatry and Neurology
(Amerikan Psikiyatri ve Nöroloji Akademisi)
- a.mlf. : Aynı müellif
- APA : American Psychiatric Association (Amerikan Psikiyatri Birliği)
- APB : Aralıklı Patlayıcı Bozukluk
- ATKK : Adli Tıp Kurumu Kanun
- BDB : Beden Dismorfik Bozukluğu
- bk. : Bakınız
- BM : Birleşmiş Milletler
- b.y. : Basım yeri yok
- CGB : Cinsiyet Gelişim Bozukluğu
- CMK : Ceza Muhakemesi Kanunu
- CRPD : Convention on the Rights of Persons with Disabilities
(Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme)
- Çev. : Çeviren
- ÇKK : Çocuk Koruma Kanunu
- DKB : Dissosiyatif Kimlik Bozukluğu
- DSM : Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders
(Hastalıkların Uluslararası Sınıflandırması ve Zihinsel Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı)
- DTI : Diffusion Tensor Imaging (Difüzyon Tensör Görüntüleme)
- ed. : Editör
- EEG : Electroencephalography (Elektroensefalografi)
- GABA : GammaAminobutyric Acid (Gamaaminobütirik asit)
- haz. : Hazırlayan
- HHY : Hasta Hakları Yönetmeliği
- HKK : Hayvanları Koruma Kanunu
- HMK : Hukuk Muhakemeleri Kanunu

ICD	: International Classification of Diseases (Uluslararası Hastalık Sınıflandırması)
IQ	: İntellectual Quotient (Zeka Bölümü)
MCMİ	: Millon Clinical Multiaxial Inventory (Millon Klinik Çok Eksenli Envanteri)
md.	: Madde
MEG	: Magnetoencephalography (Manyetoensefalografi)
MMPI	: Minnesota Multiphasic Personality Inventory (Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri)
mö.	: Milattan önce
MRI	: Magnetic Resonance Imaging (Manyetik Rezonans Görüntüleme)
NIRS	: NearInfrared Spectroscopy (Yakın Kızılötesi Spektroskopi)
no.	: Numara
NREM	: NonRapid Eye Movement (Hızlı Göz Hareketi Olmayan Uyku)
nşr.	: Neşreden
OKB	: Obsesif Kompulsif Bozukluk
OSB	: Otizm Spektrum Bozukluğu
ÖEHY	: Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği
öl.	: Vefat tarihi
PAI	: Personality Assessment Inventory (Kişilik Değerlendirme Envanteri)
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve sellem
SCFHS	: Saudi Commission for Health Specialties (Suudi Arabistan Sağlık Uzmanlıkları Komisyonu)
TCK	: Türk Ceza Kanunu
thk.	: Tahkik eden
TMK	: Türk Medeni Kanunu
t.s.	: Tarihsiz
UHK	: Umumi Hıfzıssıhha Kanunu
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
v.d	: Ve diğerleri
vs.	: Ve saire
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
yy.	: Yüzyıl
y.y.	: Yayın yeri yok
ZB	: Zeka Bölümü

ÖNSÖZ

Yüce rabbime hamd, resûlüne (s.a.v.) salâtu selâm olsun.

Adli psikiyatri bir suç veya hukuksal bir işlem sırasında kişilerin irade, şuur ve hareket serbestisi ile olayları değerlendirip sağlıklı sonuçlara varabilme yeteneğinin bulunup bulunmadığını inceleyen bir bilim dalıdır. Adli psikiyatrinin ortaya çıkışı ve ayrı bir uzmanlık alanı olarak gelişiminin temelinde esas olarak ceza hukukunun ya da mahkemelerin somut bir ihtiyacı yatmaktadır: Suç esnasında kişinin akıl sağlığı ya da ruhsal durumunun cezayı gerektirir nitelikte olup olmadığının tayin edilmesi. Bundan dolayı adli psikiyatri, temelde ceza davalarında sanıkların ceza ehliyetlerinin değerlendirilmesi, hukuk davalarında ilgili kişilerin yaptıkları hukuki işlemlere yönelik hukuki ehliyetlerinin varlığı, hukuk davalarını açmaya ve sürdürmeye ehliyetli olup olmadıklarını incelemektedir. Bu minvalde nöropsikiyatrik bozukluklar ve çocukların yasal ehliyetleri, ceza sorumlulukları adli psikiyatrinin ilgilendiği temel konular olarak kabul edilmektedir. Batıda adli psikiyatrinin bağımsız bir disiplin olarak teşekkülü ve hukuksal zeminde kurumsallaşması görece geç yüzyıllarda gerçekleşmişken, İslâm dünyasında bu alan ilk yüzyıllardan itibaren belirginleşmiş ve uygulama düzeyinde karşılık bulmuştur. İslâm, bireyin ve toplumun maslahatını gözeten; haklarını, malını ve mülkünü korumayı esas alan bir din olduğundan, ilk yüzyıllardan itibaren teşekkül eden fıkıh literatüründe kişinin sorumluluğunun temel ölçütleri belirlenirken özellikle akıl ve erginlik şartlarına büyük önem atfedilmiştir. Fıkıh doktrininde, bireyin fiillerini bilinçli bir şekilde gerçekleştirmesi ve bu fiillerin sonuçlarına hukuken katlanabilmesi, cezai sorumluluğun temel koşulu olarak kabul edilmiştir. Bu çerçevede, kişinin ibadetler ile medeni ve cezai hukuk alanlarında mükellef sayılabilmesi, ancak tam edâ ehliyetine sahip olması şartına bağlanmıştır. Bu minvalde

elinizdeki çalışma, modern adli psikiyatrinin temel ilkelerinin, ilkesel düzeyde ilk yüzyıllardan itibaren İslâm hukuk doktrininde mevcut olduğunu ve yargı mekanizmasında günümüze dek işlevselliğini sürdürdüğünü ortaya koymayı; ayrıca güncel psikiyatrik ilkeler ile İslâm hukukunun çizdiği prensipler arasındaki uyum çerçevesinde adli psikiyatrinin İslâm ülkelerinin hukuk düzenlerinde nasıl yer aldığını ele almayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışma iki bölüm halinde kurgulanmıştır.

Dört alt başlık olarak tasnif edilen birinci bölümün ilk kısmında, çalışmanın kavramsal omurgasını kurmak amacıyla adli psikiyatrinin tanım ve kapsamı, psikiyatrinin hukukla etkileşimi incelenmiş; Batı'da gecikmeli kurumsallaşan adli psikiyatrinin tarihsel gelişim çizgisi özetlenmiştir. Adli psikiyatri ilkelerinin, ehliyet, kusurluluk gibi teorilerle İslâm hukuk doktrininde mevcut olduğuna dair genel ve ön bir şema çizilmiş ve normatif ilkelerin İslâm hukuk tarihindeki izdüşümleri muhtasar şekilde bazı örneklerle ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Adli psikiyatrinin temel çalışma alanını ceza hukuku teşkil ettiğinden fıkıh doktrininde suç ve ceza kavramlarını, unsurlarını ve türlerini merkeze alan bir İslâm ceza hukuku metodolojisi çerçevesi sunulmuştur. Böylelikle ilerleyen karşılaştırmalı analizler ile klinik ve normatif eşleştirmeler için ortak terminoloji ve tutarlı yöntem tesis edilmeye gayret edilmiştir. Akabinde adli psikiyatrinin temel çalışma eksenlerinden birini teşkil eden çocuk konusuna öncelik verilmiştir. Bu minvalde çocukluk döneminin fikhî çerçevesini çizmekle başlangıç yapılmış, tarihsel süreçte çocuğun ceza ehliyetinin gelişim çizgisi değerlendirilmiştir. İslâm hukukunda çocuğun ehliyeti meselesi sistematik bir çerçevede ele alınmış; ehliyet türlerinin ibadet ve medeni hukuka yansıyan neticeleri ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Güncel uygulama boyutunu göstermek amacıyla İslâm ülkelerinde çocukların medenî ehliyeti ile velâyet ve vesâyet sistemlerine dair düzenlemeler karşılaştırmalı bir bakışla değerlendirilmiş; yaş eşikleri, temsil ve koruma

mekanizmaları ile yargısal takdir parametreleri tespit edilmiştir. Kişinin cezai ehliyeti fıkıh doktrininde her ne kadar edâ ehliyetine bağlı olsa da çalışmada ceza hukuku yönünden çocukluk dönemi ayrı bir rejim olarak işlenmiş; had ve kısas hükümleri bakımından sorumluluğun doğması için aranan temyiz ve bulûğ koşulları ayrıştırılmış, ta'zîr cezalarının mahiyeti ve ıslah odaklı tedbir seçenekleri analiz edilmiştir. Mali sonuçlar bağlamında diyet sorumluluğu ile maddî hasar ve tazmin yükümlülüğü yaş ve temyiz yeterliliği ölçütleri ışığında ele alınmış; kusurun derecesi, velâyet ve vesâyet sorumluluğuyla ilişkisi ve dayanışma yükümlülükleri doktrinel ve normatif yönden ele alınmıştır. Son olarak çocuğun İslâm yargılama hukukundaki ehliyeti usul ilkeleri ve günümüz yargısal pratikleri zemininde ele alınmıştır. Böylelikle bölümde kavramsal ve tarihsel arka planın yanında güncel mevzuat ve uygulama eksenini dengelenmiş; çocuk adaletine dair koruyucu ve önleyici yaklaşım ile sorumluluk rejiminin ayırım çizgileri, gelişimsel psikoloji verileri ve adli psikiyatrik değerlendirme kriterleriyle uyumlu biçimde bütüncül olarak ortaya konulmaya gayret edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, adli psikiyatrinin temel çalışma alanlarından biri olan akıl hastalıkları çerçevesinde İslâm hukukunda akıl-ruh hastalıklarının kavramsal sınırları ortaya konulmuş; klasik fıkıh literatüründe akıl hastalıklarına dair kullanılan kavramların anlamı, ayırt edici ölçütleri ve birbirleriyle ilişkileri ele alınmıştır. Modern psikiyatride nöropsikiyatrik bozukluklar başlığı altında çağdaş sınıflandırmaların dayandığı ilke ve kategoriler ile nörolojik ve psikiyatrik bozukluk ayrımının sonuçları incelenmiştir. İslâm hukukunda akıl hastalıklarının vücûb ve edâ ehliyeti üzerindeki etkisi ele alınarak akıl hastası kişilerin ibadet, hukuki ve cezai sorumluluğu ekseninde ibadetlerle yükümlülüğü, muamele alanında fiil serbestisi, tasarruf ehliyeti, temsil ve himaye ilişkileri, ceza sorumluluğu ve yargılanma yeterliliği ayrıntılandırılmıştır. Ayrıca günümüz

İslâm ülkelerindeki uygulama standartları ve mevzuat pratikleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş, böylece normatif çerçeve ile pratik uygulama birlikte ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında adli psikiyatri açısından önem arzeden nöropsikiyatrik bozukluklar, bir başka ifadeyle kişinin hukuki ve cezai sorumluluğu bakımından belirleyici nitelik taşıyan nöropsikiyatrik bozukluklar ele alınmıştır. Bu minvalde ICD-11 ve DSM-5 gibi dünya genelinde geçerli olan güncel psikiyatri sınıflandırmalarında yer alan nöropsikiyatrik bozukluklara yer verilmiştir. Bölüm içeriğinde akademik ve hukuki metinlerde yaygın biçimde kullanılan akıl hastalıkları terimi yerine modern tıp literatüründe kullanılan ve daha kapsayıcı bir terim olduğu düşünülen nöropsikiyatrik bozukluklar kavramı kullanılmıştır. Bu terminolojik tercih, yalnızca şizofreni ya da psikoz gibi klasik örnekleri değil; aynı zamanda bipolar bozukluk, ağır bağımlılık, epilepsi ve diğer kompleks nöropsikiyatrik tabloları da kapsayan modern sınıflandırmalara uyum sağlamak amacı taşımaktadır. Bu bozuklukların, medeni hukuk ve ceza hukuku bağlamında ehliyet ve sorumluluk alanlarına yansımaları özellikle idrak ve irade boyutlarıyla ele alınmış; İslâm hukukunda ehliyet kavramını nasıl dönüştürdüğü ve güncel adli psikiyatrik kriterlerle nasıl benzeştiği ve ayrıştığı değerlendirilmiştir. Ayrıca ele alınan nörolojik tabloların klasik fıkıh literatüründe hangi kavramsal karşılıklara tekabül ettiği izah edilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla bu kısım İslâm hukukunun geleneksel yapısıyla modern psikiyatrik bilginin etkileşim düzeyini ortaya koymayı ve bu iki alan arasında köprü kurmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışma, kapsam ve yöntem bakımından azamî özen gösterilerek hazırlanmış olmakla birlikte kaçınılmaz olarak eksiklik ve hatalar içermesi mümkündür. Tespit edilecek her türlü düzeltme, katkı ve eleştirinin iletilmesi memnuniyetle karşılanacak; bilimsel tartışmanın niteliğini artırmaya elverişli yapıcı geri

bildirimlerin ilerleyen baskı ve sürümlere yansıtılması suretiyle metnin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın tamamlanmasında bilgi ve değerlendirmelerinden istifade ettiğim tüm eser müelliflerine müteşekkirim. Çalışmaya kıymetli katkılar sağlayan Doç. Dr. Abdullah Acar'a ve isabetli değerlendirmelerinden ötürü Dr. Ayşe Biçer Oyma'ya ayrıca teşekkür ederim. Bu süreç boyunca sabır ve anlayışlarıyla yanımda olan eşime ve çocuklarıma minnettarım.

Gayret bizden, tevfiik yalnızca yüce Allah'tandır.

Fatiha BOZBAŞ

Konya 2025

